

MUSICAL PERCEPTION HUDOBNÁ PERCEPCIA

PaedDr. Dagmar Strmeňová, PhD.

Katedra hudobnej kultúry, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica, Slovakia

Abstract

The theory of musical perception in terms of the relationship to pedagogical practice acts as the most general system of knowledge about methods, forms and means of pedagogical activity. By the development of musical perception we mean the purposeful creation, formation and improvement of a person's musical abilities, which enable music to be perceived consciously, accepted as an aesthetic object and to find in it an artistic representation of a certain reality.

Key words: Musical perception, musical artifact, pedagogical interpretation

Abstrakt

Teória hudobnej percepcie z hľadiska vzťahu k pedagogickej praxi vystupuje ako najvšeobecnejší systém poznatkov o metódach, formách a prostriedkoch pedagogickej činnosti. Pod rozvojom hudobnej percepcie rozumieme cieľavedomé vytváranie, formovanie a zdokonaľovanie hudobných schopností človeka, ktoré umožňujú hudbu vnímať uvedomele, prijímať ju ako estetický objekt a nájsť v nej umelecké zobrazenie určitej skutočnosti.

Kľúčové slová: Hudobná percepcia, hudobný artefakt, pedagogická interpretácia

Počúvanie hudby patrí do systému hudobných aktivít hudobnej výchovy. Otázky hudobnej percepcie a apercpcie sa začali riešiť v našej školskej sústave v prvej polovici 20. storočia zásluhou kolektívu hudobných expertov, ktorý viedol Prof. Vladimír Helfert. Komisia hudobnej výchovy, ktorá bola zložená z odborníkov celého Československa, predložila

ministromi školstva spis, v ktorom žiadali, aby hudobná výchova bola zavedená do systému stredných škôl ako povinný predmet. V tom čase situácia v hudobnej výchove nebola priaznivá, lebo v spoločnosti prevažovala mienka, že hudba je len pre nadané deti a tých je málo. V roku 1930 vyšla publikácia Vladimíra Helferta „*Základy hudební výchovy na školách nehudebních*“, ktorá bola dôležitá pre vyvrátenie týchto názorov. Autor publikácie sa vyjadril slovami „*Jde o to, aby vždy celá vrstva věku dětského, jinošského i dívčího, prošla systémem hudební výchovy tak, aby veškeré hudební obecnstvo bez ohledu na třídní rozdíly poznalo základy hudební výchovy a aby bylo účasno dobrodení hudby.*“ (Helfert, V. 1930, str. 48) Z historiografického hľadiska sa koncepcia Vladimíra Helferta stala základom pre vytvorenie receptívnej hudobnej výchovy v hudobnej pedagogike. Rovnocenné postavenie receptívnej hudobnej výchovy sa podarili až v novej koncepcii hudobnej výchovy, ktorá sa začala realizovať v našom školskom systéme od 1. septembra 1976.

Počúvanie hudby je tu ponímané ako jedna z hudobných činností. Napriek tomu, že v súčasnosti je hudba dostupná všade, výchova poslucháča hudby je zložitou činnosťou, ktorá obsahuje zložky psychologického, estetického a sociologického charakteru. Pretože sa hudobná percepcia stáva prevažujúcou hudobnou činnosťou v súčasnosti, je aktuálne sa zaoberať touto problematikou. Uvedomelé počúvanie hudobného diela zabezpečíme prostredníctvom pedagogickej interpretácie hudobného diela. Je to proces v ktorom učiteľ vytvára model chápania a citového prežívania daného hudobného artefaktu. Tento model nie je konečné, ale len alternatívne riešenie danej receptívnej situácie. Pedagogická interpretácia, slovami Evy Langsteinovej, umožňuje pedagógovi zabezpečiť jednotu emocionálneho a racionálneho a vedie poslucháča hudby k uvedomelému vnímaniu hudobného artefaktu. Pedagogická interpretácia hudobného diela sa realizuje prostredníctvom analýzy, ktorá prebieha z aspektu odborného a celostného. **O d b o r n á a n a l ý z a** obsahuje: analýzu genetickú, ktorá poslucháčovi hudby umožňuje informáciu o spoločenskej situácii, v ktorej hudobné dielo vzniklo, o význame hudobného skladateľa a daného hudobného diela, prípadne populárne udalosti zo života hudobného skladateľa (Strenáčiková, M. 2006); analýzu sémantickú, ktorá sprostredkuje percipientovi hudobný obsah, prípadne program daného hudobného artefaktu, zabezpečí pochopenie hudobnej symboliky v spojení s hudobným obsahom; analýzu štruktúrnu, objasňujúcu výstavbu a usporiadanie hudobného artefaktu včítane výberu hudobno-výrazových prostriedkov a využitie motívov a hudobných myšlienok; analýzu axiologicko-funkčnú, obsahujúcu rozbor umeleckej a spoločenskej hodnoty a funkciu

hudobného artefaktu a jeho podiel v etickej a názorovej oblasti. Celostná, esteticko-zážitková analýza:

- predstavuje voľbu metód pre sprístupnenie a chápanie hudobného artefaktu pre dosiahnutie estetického zážitku, znamená voľbu vzdelávacieho a výchovného cieľa, ktorý chceme prostredníctvom danej hudobnej informácie dosiahnuť. Pri pedagogickej interpretácii nás vzdelávaci a výchovný zámer usmerňuje, ktoré časti odbornej analýzy použijeme, ktoré zdôrazníme. V tomto procese realizujeme aj hľadanie súvislostí a paralel s ostatnými druhmi umenia a vedomosťami percipientov z iných vedných odborov, ako aj hľadanie asociácie a transferu. (Langsteinová, E. 1995).

Hudobnú percepciu nemožno považovať za pasívne počúvanie hudby. Mala by byť zameraná na cieľavedomé zdokonaľovanie schopností adekvátnej umeleckej percepcie. U skúsenejších žiakov možno stavať na kreatívnej percepcii, ktorú „*môžeme dosiahnuť napríklad tak, že prerušíme umelecké dielo (hudobnú kompozíciu, tanečné, hudobno-dramatické alebo literárno-dramatické predstavenie) a dáme žiakom možnosť vyjadriť, čo ďalej očakávajú. Vytvoríme priestor na to, aby mohli samostatne dokončiť myšlienku, popísať, prípadne predviesť ďalší vývoj diela. Potom ich podporíme v tom, aby vytvárali a hodnotili rôzne alternatívy interpretácie daného diela (zmena inštrumentácie, tempa, dynamiky, kostýmov, kulís, žánru...)* a následne vedieme so žiakmi diskusiu o dôsledkoch „vykonaných“ zmien.“ (Strenáčiková, 2015, s. 84)

V súčasnosti patrí hudobná percepcia k najrozšírenejším hudobným činnostiam a je základom a východiskom každej hudobnej činnosti. Pre jej úspešnú realizáciu je dôležité splniť určité kritériá, ktoré sú v tomto procese nevyhnutné. K prvoradým patria základné psychické procesy, ku ktorým patrí pozornosť, vnímanie, pamäť, predstavivosť, fantázia. Pozornosť zabezpečujeme vhodnou motiváciou, ale aj kvalitným výberom hudobného materiálu, ktorý by mal spĺňať všetky kritériá primeranosti veku percipienta a jeho pripravenosti na recepciu daného hudobného artefaktu. Tento psychický proces považujeme za veľmi dôležitý, pretože úmyselná pozornosť umožňuje zámerné vnímanie hudobného artefaktu. Percipient vníma predložený materiál s porozumením aj prostredníctvom získaných vedomostných informácií o hudobnom artefakte. Jeho vzťah k rôznym štýlom a žánrom hudby sa mení v úzkej súvislosti s jeho vzdelanostnou úrovňou. V procese počúvania hudobného artefaktu vedieme percipienta prostredníctvom metódy pozorovania alebo problémovej metódy k priamej

skúsenosti a tak zabezpečíme jeho aktivitu a uvedoméle vnímanie. V tomto procese prostredníctvom rôznych informácií a vedomostných zručností následne dochádza k predstavivosti, ktorá úzko súvisí s fantáziou. Takto dochádza k citovému a estetickému prežívaniu hudobného diela. V celom tomto procese má nezastupiteľné miesto hudobná pamäť, ktorá je podmienkou rozvoja hudobného myslenia.

Systém rozvoja percepčnej činnosti v školskej hudobnej výchove je cieľavedomý a organizovaný proces, ktorý rešpektuje všetky zásady pedagogickej práce. Problematikou zásad sa pedagógovia intenzívne zaoberali už v minulosti. Veľmi prínosné boli napríklad diela Komenského, Rousseaua, Dona Bosca, Pestalozziho a mnohých iných pedagógov. Ich formulácia stále nie je ukončená a dodnes nie je vytvorený uzavretý systém zásad. K základným didaktickým zásadám možno zaradiť zásadu výchovnosti, vekuprimeranosti, názornosti, trvácnosti, systematickosti a ďalšie. Prostredníctvom zásady primeranosti veku zabezpečujeme diagnostikovanie hudobného materiálu vhodného pre daný vekový stupeň percipienta. Z hľadiska postupnosti sú do tohto systému klasifikované a následne zaraďované hudobné artefakty s jednoduchšou, až zložitejšou hudobnou štruktúrou. Pretože je hudobná percepcia zložitý proces, je dôležité zapojiť do konkrétneho počúvania skladby čo najviac analyzátorov. Tu uplatníme zásadu názornosti, ktorou uľahčíme percepciu hudobného diela. „Učiteľ by mal používať názorné ukážky pomocou zvukových, obrazových, audiovizuálnych médií.“ (Strenáčiková, 2021, s. 85) Použité názorné učebné musia plniť funkciu hudobnej motivácie a informácie tak, aby sledované hudobné dielo bolo stredobodom pozornosti a nestalo sa len ilustračnou stránkou, či zvukovou kulisou. V systéme výchovy hudobnej percepcie je dôležité systematické a sústavné pôsobenie na rozvoj percepčných zručností. Realizujeme ho prostredníctvom plánovanej činnosti, ktorá zabezpečí úspešnosť tohto procesu. Trvácnosť získaných vedomostí a posluchových zručností zabezpečíme aj prostredníctvom metódy predbiehania a návratov. Znamená to, že k daným hudobným artefaktom sa po určitom čase znovu vrátíme, ale ich hudobná percepcia bude prebiehať z nových aspektov pozorovania a komparatistiky, ktoré poslucháča obohatia o nové posluchové skúsenosti. Zároveň podporíme rozvoj krátkodobej a dlhodobej pamäti a tiež jednotlivých hudobných schopností. Rozvoj hudobných schopností sa iniciuje a skvalitňuje prostredníctvom hudobných aktivít. Ako sme už uviedli, hudobná percepcia je východiskom a základom každej hudobnej aktivity. Na základe tohto poznania môžeme do procesu hudobnej percepcie zapojiť aj vokálno-intonačné, hudobno-pohybové, či inštrumentálne

činnosti. Takéto prepojenie hudobných aktivít uľahčuje a prehľbuje hudobnú percepciu, aktivizuje percipienta recepčnom procese, umožňuje citové prežívanie hudby a estetický zážitok, katarziu. Spomenuté požiadavky nie je možné splniť bez zabezpečenia kvalitného, nerušeného prostredia v interiéri, kde prebieha hudobná percepcia. Použité audiovizuálne, vizuálne pomôcky, prehrávacie zariadenia a použité hudobné nástroje by mali byť v dobrom technickom stave.

Ako sme už uviedli, s výchovou k počúvaniu hudby môžeme začať už od najnižších ročníkov primárneho vzdelávania. Nasledovná praktická hudobná ukážka je určená pre 1. ročník základnej školy. Percipienta mladšieho školského veku uvedieme do danej problematiky nasledujúcim spôsobom.

Prostredníctvom motivácie ho privedieme tematicky do prostredia detskej izby, v ktorej sú hračky. Hudobné skladby o jednotlivých hračkách sme už počúvali. Budeme hádať, ktorej hračke znejúca ukážka patrí.

- Počúvanie: 1. Tibor Frešo: Medvedík
2. Tibor Frešo: Zajačik

V detskej izbičke boli aj drevení vojačikovia a tí zatiaľ nemali žiadnu hudobnú skladbičku. Poprosili uja skladateľa P.I.Čajkovského, aby pre nich skomponoval peknú melódiu. Ujo skladateľ išiel na prechádzku a tam zazrel vysoko nad poľom spievať škovránka. Keď prišiel domov, napísal skladbičku pre vojačikov a aj pre škovránka. Zabudol označiť, ktorá skladbička patrí vojačikom. Vypočujeme si obidve skladbičky a pomôžeme hračkám.

- Počúvanie: 1. P.I. Čajkovskij: Škovránok.
2. P.I. Čajkovskij: Pochod drevených vojačikov.

Poznámka: Pri počúvaní skladbičky „Škovránok“ zaujme percipienta melódia, ktorá predstavuje spev tohto vtáčika. „Pochod drevených vojačikov“ presvedčí svojím pochodovým rytmom.

Metodický postup práce:

1. Prečo si myslíte, že skladba patrí vojačikom?
2. Znovu počúvajte skladbu a v duchu pochodujte.

3. Počúvajte hudbu a pochodujte na mieste.
4. Aký hudobný nástroj počujete?
5. Ujo skladateľ napísal v skladbe dve melódie. Jednu pre vojakov v červených dolománoch (a); druhú pre vojakov v modrých dolománoch (b). Percipientov rozdelíme na dve skupiny a každá bude pochodovať na svoju melódiu.

Vedomostný test:

1. Ako sa volá hudba, kde hrá len hudobný nástroj? (inštrumentálna)
2. Aký má charakter táto hudba? (pochodový)
3. Aké metrum má pochod? Ako počítame? (raz, dva)
4. Zorad'te melódie vojakov v poradí, v akom znejú. (a b a)
5. Ako sa volá hudobný skladateľ, ktorý napísal túto skladbu?
6. Ktorú skladbu ešte napísal?

ZÁVER

Hudobno-percepčná činnosť zabezpečuje v konečnom dôsledku nielen rozvoj vzdelanostnej úrovne percipienta po stránke hudobnej, rozvoj jeho citovej oblasti, ale aj rozvoj jeho hudobných schopností a celkový hudobný rozvoj osobnosti percipienta, múzickú výchovu. Tento proces je komplexný v tom, že sa v ňom vzájomne dopĺňa citová a racionálna stránka osobnosti.

BIBLIOGRAFIA

1. Helfert, Vladimír. (1930). Základy hudební výchovy na školách nehudebních. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1930.
2. Langsteinová, Eva. (1995). Zvyšovanie efektívnosti vyučovania hudobnej výchovy na základnej škole. Banská Bystrica: FHv BB. ISBN 80-8055-000-x
3. Micháľková, Dagmar. (2007). Počúvanie hudby ako problém a systém. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta Banská Bystrica. ISBN 978-80-8083-469-2
4. Strenáčiková, Mária. (2006). Histórie a príbehy z histórie hudby. (Renesancia a barok). Banská Bystrica: PF UMB. ISBN 80-8083-320-6

5. Strenáčiková, Mária (2015). Pedagogika 2b (Učebný materiál pre žiakov konzervatórií). Zlín: Anna Vavrušová - Alisa Group. ISBN 978-80-88038-03-0
6. Strenáčiková, Mária (2021). 50 otázok učiteľov základných umeleckých škôl a konzervatórií. Košice: Equilibria, s.r.o. ISBN 978-80-8143-283-5

Contact

PaedDr. Dagmar Strmeňová, PhD.

Katedra hudobnej kultúry, Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ružová
13, 974 11 Banská Bystrica, Slovakia

Email: strmenovad@gmail.com